

WSTĘP

Oddając do rąk czytelnika niniejszy tom zeszytów historycznych Uniwersytetu Łódzkiego jesteśmy winni kilka słów wyjaśnienia. W jego skład wchodzi siedem artykułów poświęconych czasom Oświecenia. Zostały one opracowane w Zakładzie Historii Powszechnej Nowożytnej Instytutu Historii w Łodzi i są dziełem jego pracowników. Nie omawia się w nich wielkich wydarzeń epoki, które lepiej i dokładniej można poznać w akademickich podręcznikach dotyczących tego okresu historii. Uwaga autorów została skupiona na ludziach, których myśli i czyny były charakterystyczne dla czasów Oświecenia. W tym dynamicznym i pełnym sprzeczności okresie narodzin nowoczesnego społeczeństwa królowało przekonanie o możliwości szybkiego urzeczywistnienia pełnego postępu cywilizacyjnego ludzkości wedle jednego i powszechnego wzorca postępowania. Marzenia władców i filozofów okazały się trudniejsze w realizacji niż początkowo przypuszczano. Propozycje nieśmiało wyrażone w książkach, a później w czynach zdeterminowanych mas doprowadziły do wybuchu dwóch wielkich rewolucji – amerykańskiej i francuskiej, będących naturalną konsekwencją tych oczekiwań. Przykłady okazały się zaraźliwe i były powielane z mniejszym lub większym powodzeniem na obszarze dwóch kontynentów europejskiego i amerykańskiego. Wiek przeszedł do historii jako czas rewolucji i konstytucji, choć nie jest to z pewnością cała prawda o nim. Narodził się w dramatycznych okolicznościach powszechnej wojny europejskiej, z których pierwsza o sukcesję hiszpańską toczyła się w zachodniej części starego kontynentu w latach 1700–1714, zaś śmiertelne zmagania wojny północnej we wschodniej części Europy wygasły dopiero w 1721 r. Zamknięciem i pierwszą polityczną próbą podsumowania wieku były postanowienia kongresu wiedeńskiego z 1815 r. Konferencja, dzieło kompromisu między starym a nowym porządkiem społecznym, nie była z pewnością testamentem politycznym epoki, ale epigonom oświecenia wydała się wytchnieniem po latach permanentnych eksperymentów ustrojowych, społecznych i politycznych. W tej przestrzeni czasowej mieszczą się publikowane artykuły, które nie obejmują sygnalizowanych wyżej wielkich wydarzeń obu kontynentów – europejskiego i amerykańskiego. Natomiast referują losy i poglądy wybitnych przedstawicieli pokolenia oświeconych, jak: W. Penna, reformatora angielskiego i założyciela Pensylwanii, B. Franklina, jednego

z Ojców Założycieli Stanów Zjednoczonych, sir Charlesa H. Williamsa, przyjaciela Stanisława Augusta i dyplomaty angielskiego, Larsa von Engeströma, szwedzkiego dyplomaty działającego w Warszawie w okresie Sejmu Czteroletniego, T. Kościuszki, Naczelnika powstania 1794 r. i dwóch amerykańskich prezydentów Johna i Johna Quincy Adamsów. Cechowała ich niezwykła, nawet jak na ten wiek, ruchliwość przestrzenna i ciekawość świata. Wszyscy dobrze znali europejskie metropolie, część Amerykę Północną. Najlepszy to dowód na zaangażowanie się w problemy ich wieku. Osobne miejsce w tym tomie zajmuje rozprawa Z. Libiszowskiej *Stany Zjednoczone w historiografii polskiej* będąca pionierską próbą omówienia historii polskich badań naukowych nad dziejami republiki północnoamerykańskiej. Dodajmy za autorką, iż rodowód tej gałęzi studiów jest stosunkowo młody w uniwersyteckiej Europie, sięga początków lat 20. naszego stulecia. W uniwersyteckim środowisku Łodzi poważniejsze badania zapoczątkowano w latach 60. naszego stulecia. Nic też dziwnego, że w omawianym artykule uważny czytelnik odnajdzie osobiste wspomnienia autorki. Profesor Z. Libiszowska zapoczątkowała bowiem studia nad nowożytną historią Stanów Zjednoczonych w Uniwersytecie Łódzkim.

Dodajmy, że w przeważającej liczbie są to prace powstałe na marginesie rozpraw doktorskich i habilitacyjnych. Ułożono je w tomie w porządku chronologicznym, najbardziej przejrzystym dla odbiorcy. Są one owocem kilku ostatnich lat pracy zespołu nad mentalnością epoki Oświecenia.

Jerzy Grobis